

СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЗООМОРФІЗМІВ ЦАП, КОЗЕЛ, КОЗА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Тетяна Міхеєва

аспірант

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

*У статті зроблено спробу дослідити функціонування біблійних та фольклорних зооморфізмів **цап, козел, коза** на матеріалі перекладів Біблії та фольклорних збірок М. Номиса й І. Франка, зокрема їх здатність набувати символічних значень у процесі засвоєння народною свідомістю українців; встановлено закономірності ужитку зооморфізмів **цап, козел, коза** у біблійних і фольклорних текстах та зроблено висновок, що український фольклор не лише засвідчує більшу кількість як позитивних, так і негативних символічних значень досліджуваних одиниць, але й відображає панівне використання зооморфізмів **цап, коза** у фольклорних текстах порівняно з біблійними, де вони відсутні, натомість функціонують зооморфізми **козел і кози**; перевірено наявність зооморфізмів у словникових статтях тлумачних словників української мови та виявлено, що чимало значень, зокрема й символічних, не зафіксовано словниками, хоча вони широко побутують у мовній практиці українців, займають важливе місце серед інших символічних надбань українського народу та увиразнюють розуміння національно-культурної картини світу.*

Ключові слова: зооморфізм, переносне значення, символ, символічне значення, мовна картина світу.

SYMBOLIC MEANING OF ZOOMORPHISMS GOAT, HE-GOAT, SHE-GOAT IN THE UKRAINIAN LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD

Tetiana Mikhieieva

postgraduate student

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

*In the article the attempt to investigate the functioning of the biblical and folklore zoomorphisms **goat, he-goat, she-goat** on the material of translations of the Bible and of the folklore collections of M. Nomis and I. Franco has been made, in particular their ability to acquire symbolic meanings in the process of assimilating the popular consciousness of Ukrainians; the regularities of the use of zoomorphisms **goat, he-goat, she-goat** in biblical and folklore texts have been established and have been made conclusions that Ukrainian folklore not only confirms a greater number of both positive and negative symbolic meanings of the studied units, but also reflects the dominant use of zoomorphisms **goat, she-goat** in folklore texts as opposed to biblical texts, where they are completely absent, except the functioning of zoomorphisms **goat and goats**; the presence of zoomorphisms in the vocabulary articles of the Ukrainian explanatory dictionaries has been checked and it has been found that many meanings, including symbolic ones, were not recorded by dictionaries, although they are widely used in the language practice of Ukrainians, occupy an important place among other symbolic heritage of the Ukrainian people and emphasize the understanding of the national-cultural picture of the world.*

Keywords: zoomorphism, figurative meaning, symbol, symbolic meaning, language picture of the world.

Постановка проблеми. Тисячолітні спостереження за тваринним світом, з яким склалися особливо близькі стосунки, та усвідомлення його важливої ролі для життєдіяльності людини сприяли закріпленню в мовній свідомості кожного народу асоціативного зв'язку „тварина – людина“, який пізніше розглядали з позицій символічного мислення, що й стало „інструментом пізнання, методом вираження реальності та прихованих скарбів духовності водночас“ [12, с. 25], а також „підсилювало людську чуттєвість та уміння споглядати“ [3, с. 37]. Символіка займає важливе місце у ментальності людини як основа духовного й матеріального буття [1, с. 8], як явище універса-

льне й загальнолюдське [4, с. 12], національно-специфічне й етногенетичне [17, с. 280], як кодовий знак світобачення, що виступає єднальною ланкою між окремими індивідами [20, с. 17]. Вербальні символи є важливими чинниками творення національно-культурної картини світу [8, с. 3], оскільки зберігають пам'ять історично значущих смислів [4, с. 12], акумулюють етноментальні особливості, світобачення, ціннісні орієнтири [13, с. 241] та національні риси характеру кожного народу впродовж віків і до сьогодні [4, с. 12]. На формування розмаїтої й багатогранної символіки українців вплинуло нашарування архаїчного світобачення наших предків [8, с. 102], поглядів на

світотворення [12, с. 28], слов'янських язичницьких уявлень [11, с. 28] та язичницької міфотворчості [12, с. 28], християнської ідеології [10, с. 105], архетипних символів і символів європейської культури [11, с. 28].

Символіка тваринного світу найбільш значуща на тлі інших символічних надбань українського народу завдяки своїй універсальності, що дає можливість уміщувати безмежну кількість значень [14, с. 3], оскільки зміст символу полягає не лише в переносному значенні, але й у процесі встановлення „національних, культурних та інших передумов осмислення його асоціативних зв'язків“ [12, с. 29]. В українському мовознавстві вивченням символів тваринного світу займалися М. Дмитренко, В. Жайворонок, В. Кононенко, Г. Микитів, Л. Снігирьова, Г. Філь, Л. Лемець та ін. Особливостями відображення цих символів у народному світогляді зацікавилися ще в ХІХ ст. такі видатні учені, як І. Вагилевич, М. Костомаров, О. Потебня, фольклорні пошуки яких у своїх наукових розвідках продовжили Л. Вакарюк, О. Кирилук, О. Левчук, С. Панцьо, Н. Пастух, В. Пономаренко, Н. Скрипник. Окремі лінгвісти зосереджують свої дослідження на аналізі конкретної тварини в українському фольклорі, так Н. Пастух детально розглянула символ зозулі, В. Пономаренко – образ змія, О. Левчук – образ коня. Біблійне представлення символів тваринного світу вивчали А. Коваль, О. Решетняк, Н. Швидка, Л. Шевченко та ін.

У лексикографічній царині досі залишається відкритою проблема висвітлення зооморфізмів у словникових статтях, оскільки тлумачні словники української мови приділяють недостатньо уваги переносному значенню слова, навіть якщо це значення функціонує в різних дискурсах як символічне [10, с. 100], про що свідчить його здатність ставати достатньо „вагомим концептом“ [11, с. 28] та виконувати „визначальні функції в житті індивіда, нації чи людства“ [19, с. 92]. **Актуальність** нашого дослідження зумовлена необхідністю з'ясувати семантику зооморфізмів, особливо їхні символічні значення, що міцно вкоренилися в мовній свідомості українців.

Мета статті – проаналізувати та порівняти функціонування значень зооморфізмів *цап*, *козел*, *коза* у текстах Біблії та українського фольклору; виявити символічні значення цих зооморфізмів і перевірити їх наявність у словникових статтях тлумачних словників української мови.

Об'єктом дослідження виступають зооморфізми, що функціонують у біблійних та фольклорних текстах, а *предметом* – символічні значення, яких набувають лексеми *цап*, *козел*, *коза* у процесі засвоєння народною свідомістю українців.

Уперше в українській лінгвістиці зроблено спробу дослідити особливості функціонування

біблійних та фольклорних зооморфізмів *цап*, *козел*, *коза* та виявити їхню здатність набувати символічних значень, що і забезпечує **наукову новизну** нашого дослідження.

Джерельною базою дослідження послуговували переклади Біблії, здійснені І. Огієнком [21, далі – Ог.], І. Хоменком [24, далі – Х.] та Патріархом Філаретом [22, далі – Ф.], і фольклорні збірки М. Номиса [25] та І. Франка [23].

Для дослідження символічних значень зооморфізмів використано як загальнонаукові (спостереження, опис), так і лінгвістичні (аналіз словникових дефініцій, контекстуальний аналіз, лінгвокультурологічний аналіз) *методи, методику та прийоми дослідження*.

Основний зміст. *Цап*, *козел*, *коза* часто виступають об'єктом глузування і насмішок народу [4, с. 368], їх назви набувають жартівливих та іронічних характеристик [5, с. 628], що зумовило появу зооморфізмів переважно з негативними символічними значеннями. Так, у словниках символів усі три лексеми виступають символом марності сподівань [4, с. 368; 5, с. 628], малозначущості, недовіри, скептицизму і маловартісності [4, с. 368], в'їдливості, ненажерливості, нерозумності й малокорисливості [5, с. 296]; окрім вищепереліченого, лексеми *цап* і *козел* ще виступають символом впертості та дурості [5, с. 628, 298; 9, с. 309]. У тлумачних словниках у негативному значенні зафіксовано зооморфізми *цап*: *ірон.* Про чоловіка з неприємним, фальшивим голосом; про бородатого або старого чоловіка [15, ХІ, с. 179; 2, с. 1578]; та *козел*: *лайл.* Про вперту, нерозумну, нахабну особу, поведінку, вчинки і т. ін. якої осуджують [16, с. 1349]; натомість зооморфізм *коза* функціонує із позитивним значенням: *розм.* Про жваву, рухливу дівчину [15, ІV, с. 209; 2, с. 551; 16, с. 1348]. У словниках символів також знаходимо позитивне значення для лексеми *коза*, зокрема *дика коза* у народних уявленнях виступає як символ передбачливості й мудрості [4, с. 368], та лексеми *козел*. За спостереженнями О. Кононенка, асоціації з твариною *козел* у дохристиянську добу були позитивними (як символ бойових якостей, упертості, мужності), проте в часи християнства переважали негативні значення, що уособлювали жадібність, похитливість, недолюдність, дурість, ніж позитивні – стриманість, зосередженість, сила впертості [9, с. 309].

В усіх перекладах Біблії, яким властиві здебільшого однакові лексичні засоби, не виявлено функціонування зооморфізмів *цап* і *коза*, натомість зооморфізм *козел* виступає переважно в негативному значенні на позначення неправедних людей, які не дотримуються християнських учень: *На пастирів гнів Мій палає, а козлів навіщу, бо стадо Своє, Юдин дім покарає Господь Саваот* [21, Зах. 10: 3]; *На пастирів палає гнів*

мій, і **козлів** я покараю [24, Зах. 10: 3]; *На пастирів запалав гнів Мій, і козлів Я покараю* [22, Зах. 10: 3]; безсилах перед загибеллю грішників: *Попускаю Я їх, мов овець до зарізу, немов баранів із козлами* [21, Єр. 51: 40]; *Я поведу їх на вистинання, немов ягнят, як баранів укупі з козлами* [24, Єр. 51: 40]; *Поведу їх, як ягнят на заколення, як баранів з козлами* [22, Єр. 51: 40]). Символічного значення зооморфізми козел, цап також набувають у складі крилатого вислову біблійного походження *козел відпущення*, або *козел офірний, цап офірний, цап-відбувайло*. Цей вислів позначає людину, на яку постійно перекладають провину, або людину, яка несе відповідальність за інших [6, с. 71; 4, с. 369] і зафіксований тлумачними словниками української мови, що засвідчує його загальнонародний ужиток [15, IV, с. 211; 2, с. 551; 16, с. 1349].

Зооморфізм козел також функціонує у позитивному значенні та уособлює символи лідерства: *Біжить із середовища Вавилону, і йдуть з Халдейської землі, і будьте, як козли попереду отари овець* [22, Єр. 50: 8]; *Утікайте з-посеред Вавилону, виходьте із землі халдеїв, то й будете, мов козли посеред отари* [24, Єр. 50: 8]; і достоїнності (*А козел, той волохатий, це цар Греції* [21, Дан. 8: 21]; *А козел кудлатий – це цар грецький* [24, Дан. 8: 21]; *А козел кошлатий – цар Греції* [22, Дан. 8: 21]). У перекладі І. Огієнка варіантом зооморфізму козел виступає зооморфізм козлята: *Біжить з Вавилону, і виходьте із краю халдеїв, і будьте, як козлята ті перед отарою!* [21, Єр. 50: 8]. У позитивному значенні також функціонує зооморфізм *кози*, часто у поєднанні зі збірним іменником сукупності (*стадо, отара*), або у варіанті *козяче стадо* за перекладом І. Хоменка, на позначення покійного ізраїльського народу: *І таборували Ізраїлеві сини навпроти них, як дві отарі кіз, а сиріяни наповнили Край* [21, 1 Цар. 20: 27]; *Отаборилися сини Ізраїля навпроти них, неначе двоє стад кіз, тим часом як арамії вкрили землю* [24, 1 Цар. 20: 27]; *І розташувалися сини Ізраїлеві станом перед ними, наче два невеликі стада кіз, а сиріяни наповнили землю* [22, 3 Цар. 20: 27]; або як пестливе порівняння для зовнішності дівчини (зокрема, волосся): *Твої коси немов стадо кіз, що хвилями сходять з гори Гілеадської!* [21, Пісн. 4: 1]; *Твоє волосся, мов козяче стадо, що сходить з Гілеад-гір* [24, Пісн. 4: 1]; *Волосся твоє – як стадо кіз, які сходять із гори Галаадської* [22, Пісн. 4: 1].

Порівняно із Біблією, де ми не зафіксували жодного випадку використання зооморфізмів цап і коза, український фольклор засвідчує багато символічних значень для досліджуваних лексем, а отже ці лексеми перебували в широкому ужитку українців. Зооморфізм цап позначає впертість: *Впертий як цап* (тут і надалі зберігаємо орфогра-

фію оригіналу – *Т. М.*) [23, I, с. 272]; *Оба вперті, як цапи на кладці* [23, III, с. 241]; нерозумність і безпорадність у певних життєвих ситуаціях: *Дурний як цап* [23, II, с. 68]; *Ото з тебе дурний цап!* [23, III, с. 288]; *Кінь турецький великий як віл, а дурний як цап* [23, II, с. 466]; марність сподівань, що з людини буде користь у роботі: *Тільки з него пожитку, як з цапа вовни* [23, III, с. 510]; *Не буде з цапа вовни* [23, III, с. 288]; *Більше дасть вовни дурна овечка, як мудрий цап* [23, II, с. 466]; непридатність до справи: *Такий до того здалий, як цап на садівника* [23, II, с. 172]; надмірну сміливість: *Несмілий як цап у капустах* [23, II, с. 445]; зовнішню подібність: *Бородатий як цап* [23, III, с. 532]; особливості рухів під час танцю, що нагадують поведінку цапа: *Стриба, як цап на городі* [25, с. 547].

Зооморфізм коза в народних уявленнях символізує нерозумність у словах та вчинках: *Коли б кізка не скакала, то б и ніжки не зламала* [25, с. 324]; або необдуманий намір, що приводить до біди: *Не бороню ти козо в ліс, але як ті вовк іззість?* [23, II, с. 279]; *Козонько, не бороню тобі ліса, – але як тебе вовк зість?* [25, с. 479]; символом впертості: *І козі можна роги вкети* [23, III, с. 460]; *Були и в кози роги, та притерті* [25, с. 119]; *Вперта коза вовку користь* [25, с. 150]; марних сподівань: *З кози худоби, а з Ляха слуги ніколи не буде* [25, с. 364], зокрема на те, що наступне покоління опиниться в порівняно кращих умовах життя: *Не вродит коза барана, а все лиш цапа* [23, II, с. 279].

Порівняння з козою використовують і для за-судження неухважності як ознаки нечемної та не прийнятної в суспільстві поведінки: *Ни витрецайся ні на кого, як коза на резника* [25, с. 306]; і для погрозливого попередження перед лихом: *Бути козі на торзі* [23, II, с. 278]; і для приниження людської гідності: *Жида не май за людину, а козу за худобину* [23, II, с. 107]; *Коза не худоба, дівка не челядь* [23, III, с. 460]; *Грейцар не гроші, коза не худоба, дівка не людина* [23, I, с. 499]; *Коза не худоба, грейцар не гроші, фрайтер не шаржа, швец не ремісник, а писар не чоловік* [23, II, с. 279]; *Швец не люди, коза не худоба* [23, III, с. 335]; і для нещадної фізичної розправи: *Набився, як Сидорової кози* [25, с. 204].

Деякі значення зооморфізму коза є протилежними завдяки „здатності людського мислення знаходити різні аспекти в одному понятті аж до повного протиставлення різних його граней“ [7, с. 274]. Такі значення у лінгвістиці відносять до внутрішньої антонімії [7, с. 274] або енантіосемії [18, с. 2]. У фольклорних збірках виявлено дві пари протилежних за логікою значень лексеми коза: в одному випадку, це уособлення перебільшених хвилювань: *Нагадай козі смерть, то все буде „ме“* [23, II, с. 279]; *Нагадав козі смерть* [25, с. 156]; на

протизагу безтурботності: *Байдуже козі за фіст коли го не має* [23, II, с. 278]; в іншому – вияв великого бажання людини: *Не хоче, як коза сіна* [25, с. 244], або навпаки, – небажання, яке змушує людину підкоритися під впливом обставин: *Не хоче коза на торг, то її ведуть* [23, II, с. 279]; *Повезли, як козу на ярмарок* [25, с. 588]; *Прийде коза до воза, скаже „ме“* [23, II, с. 280].

Менш уживаними є такі значення зооморфізму коза, що позначають безсумнівний намір: *Не треба козі ліса боронити* [23, III, с. 221]; непридатність до справи: *Такий до того здалий, як коза на садівника* [23, II, с. 172]; терплячість: *Їж, коза, лозу, коли сіна немає* [25, с. 140]; насильне заміжжя: *Не рада коза на торг, а ведуть* [23, II, с. 279]; крім цього зооморфізм коза виступає у значенні людини, що у суспільстві користується владою над нижчими за себе і водночас підкоряється людям з високим соціальним статусом: *Дере коза лозу, а вовк козу, а вовка мужик, а мужика пан, а пана юриста, а юристу чортів триста* [25, с. 362]; *Дере коза лозу, а хлоп козу, а хлопа пан, а пана юристу, а юристу чортів триста* [23, III, с. 460]; людини із визначеним нижчим соціальним статусом: *Знай, коза, своє стійло* [25, с. 85]; *Иди, де йдеш, та знай, коза, стійло* [25, с. 85]; нікчемних людей, які насміхаються, знущаються над покірними і слабохарактерними людьми: *На похиле дерево всі кози скачуть* [23, I, с. 541]; *На лежачу березу кози скачуть* [25, с. 206].

Зооморфізм козел у фольклорних текстах функціонує рідше та уособлює нерозумну людину: *Витрецив очі, як козел на нові ворота* [25, с. 296], якій характерна безглузда балаканина: *Бовть, як козел у воду* [25, с. 570], або яка занедбала своє попереднє становище: *Був волом, та став козлом* [25, с. 120]; а також людину, яку погрозово застерігають: *Барана стрижуть, а козлу на вістки дають* [25, с. 199].

Висновки. Дослідивши особливості функціонування зооморфізмів *цап*, *козел*, *коза* ми виявили та проаналізували символічні значення, що закріпилися в мовній свідомості українців. У перекладах Біблії ми не зафіксували жодного випадку використання зооморфізмів *цап* і *коза*, натомість функціонує зооморфізм *козел* в негативному і рідше в позитивному значенні, а також зооморфізм *кози* лише в позитивному значенні. Український фольклор засвідчує більшу кількість символічних, значень досліджуваних зооморфізмів, особливо для лексем *цап* і *коза*, що відзначаються найбільшим ужитком у фольклорних текстах і відсутністю у перекладах Біблії.

Спільним символічним значенням для всіх лексем є нерозумність, яку в ширшому значенні розкривають зооморфізми *козел* і *коза*: *козел* – „нерозумна людина, якій характерна безглузда балаканина, або яка занедбала своє попереднє стано-

вище“; *коза* – „нерозумні слова, вчинки або необдуманий намір людини, що в обох випадках приводять до біди“; спільними для лексем *цап* і *коза* є символи впертості та марності сподівань. Зооморфізм *коза* репрезентує найбільшу кількість символічних значень з-поміж усіх трьох зооморфізмів, а також розвиває протилежні за логікою значення, що позначають „перебільшені хвилювання“ – „безтурботність“, „велике бажання“ – „небажання“.

Словникові статті тлумачних словників української мови не фіксують усіх виявлених значень зооморфізмів, які займають особливе місце серед інших символічних надбань українського народу, що сприятиме увиразненню розуміння національно-культурної картини світу, а тому вважаємо актуальними й перспективними подальші дослідження специфіки біблійних та фольклорних зооморфізмів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Зоонімічні символи в етномовній картині світу (на матеріалі лемківської пісні) // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Миколаїв, 2011. Т. 148. Вип. 136. С. 8–12. (Серія: Філологія. Мовознавство).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ „Перун“, 2005. 1728 с.
3. Гайдук С. Є. Рецепція поняття бестіарію у польському літературознавстві // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2014. Вип. 36. С. 35–39. (Філологічні науки).
4. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потопенка, В. В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.
5. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
6. Коваль А. П. Спочатку було Слово: крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ: Либідь, 2001. 312 с.
7. Ковтун А. А. Семантична деривація в релігійній лексиці української мови: монографія. Чернівці: Технодрук, 2018. 528 с.
8. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 272 с.
9. Кононенко О. Українська міфологія та культурна спадщина: міфологічні уявлення, вірування, обряди, легенди та їхні відлуння у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів. Харків: Фоліо, 2011. 713 с.
10. Левченко О. П. Символи у фразеологічних системах української та російської мов: лінгвокультурологічний аспект: дис. ... д-ра філол.

- наук: 10.02.01, 10.02.02. Київ, 2007. 465 с.
11. *Левченко О. П.* Дослідження вербальних символів у лінгвокультурологічному аспекті // *Культура народів Причорномор'я*. Сімферополь, 2004. № 49. Т. 1. С. 27–29.
 12. *Лемець Л. В.* Символи в поезії Івана Франка: лінгвостилістичний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дрогобич, 2018. 230 с.
 13. *Микитів Г. В.* Символ як експресема в українських народних ліричних піснях // *Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. ст.* Бердянськ, 2010. Вип. 23. Ч. 4. С. 241–247. (Серія: Лінгвістика і літературознавство).
 14. *Пастух Н. А.* Зооморфні образи в українському фольклорі. Образ зозулі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07. Львів, 2001. 19 с.
 15. *Словник української мови: в 11 т.* / редкол.: акад. *І. К. Білодід* та ін. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
 16. *Словник української мови: у 20 т.* / Український мовно-інформаційний фонд НАН України; за ред. *В. М. Русанівського*. Київ: Наукова думка, 2010–2018. URL: <http://services.ulif.org.ua/>
 17. *Філь Г.* Символи як структурно-семантичні компоненти фразеологічних одиниць мікросистеми „фауна“ // *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С. 279–286.
 18. *Червоножка В. С.* Енантіосемія в сучасній болгарській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03. Київ, 2002. 20 с.
 19. *Швидка Н. В.* Структурно-семантична організація біблійного фразеологізму *Содом і Гоморра* // *Дослідження з лексикології і граматики української мови: збірник наукових праць* / за ред. д. філол. н., проф. *І. С. Попової*. Дніпропетровськ, 2013. Вип. 13. С. 91–99.
 20. *Яценко М. Т.* М. І. Костомаров – фольклорист і літературознавець // *Костомаров М. І. Слов'янська міфологія* / упоряд., приміт. *І. П. Бетко, А. М. Полотай*; вступна ст. *М. Т. Яценка*. К.: Либідь, 1994. С. 5–43. (Серія: Літературні пам'ятки України).
 24. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / пер. *І. Хоменко*. Львів: Вид-во оо. Василян „Місіонер“, 2007. 1475 с.
 25. *Українські приказки, прислів'я і таке інше: зб.* *О. В. Марковича* та ін. / уклад. *М. Номис*; упоряд., приміт. та вступна ст. *М. М. Пазяка*. Київ: Либідь, 1993. 768 с.

REFERENCES

1. *Vakariuk L. O., Pantso S. Ye.* Zoonimichni symvoly v etnomovni kartyni svitu (na materialii lemkiivskoi pisni) [Zoonimic symbols in the ethnic-linguistic scene of the world (based on the Lemko songs)] // *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly* [Scientific papers of the Petro Mohyla Black Sea National University]. Mykolaiv, 2011. Vol. 148, Issue 136, pp. 8–12. (Ser.: Philology. Linguistics) (In Ukr).
2. *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.)* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language] / ukklad. i holov. red. *V. T. Busel*. Kyiv; Irpin: VTF „Perun“, 2005, 1728 p. (In Ukr).
3. *Haiduk S. Ye.* Retseptsiia poniattia bestiarii u polskomu literaturoznavstvi [Reception of the concept of bestiary in Polish literary studies] // *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka* [Scientific papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University]. Kamianets-Podilskyi, 2014. Vol. 36, pp. 35–39. (Ser.: Philology Sciences) (In Ukr).
4. *Entsyklopedychnyi slovnyk symvoliv kultury Ukrainy* [Encyclopedic Dictionary of Symbols of the Ukrainian Culture] / za zah. red. *V. P. Kotsura, O. I. Potapenko, V. V. Kuibidy*. 5-e vyd. Korsun-Shevchenkivskiy: FOP Havryshenko V. M., 2015, 912 p. (In Ukr).
5. *Zhaivoronok V. V.* Znaky ukrainskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk [Signs of Ukrainian ethnoculture. Dictionary-directory]. Kyiv: Dovira, 2006, 703 p. (In Ukr).
6. *Koval A. P.* Spochatku bulo Slovo: krylati vyslovy bibliinoho pokhodzhennia v ukrainskii movi [In the beginning was the Word: winged sayings of biblical origin in the Ukrainian language]. Kyiv: Lybid, 2001, 312 p. (In Ukr).
7. *Kovtun A. A.* Semantychna deryvatsiia v relihiinii leksytsi ukrainskoi movy [Semantic derivation in the religious vocabulary of the Ukrainian language]. Chernivtsi: Tekhnodruk, 2018, 528 p. (In Ukr).
8. *Kononenko V. I.* Symvoly ukrainskoi movy [Symbols of the Ukrainian Language]. Ivano-Frankivsk: Plai, 1996, 272 p. (In Ukr).
9. *Kononenko O.* Ukrainaska mifolohiia ta kulturna spadshchyna: mifolohichni uiavlennia, viruvannia, obriady, lehendy ta yikhni vidlunnia u folklori i piznishykh zvychaiakh ukraintsiv, brativ-slovian ta inshykh narodiv [Ukrainian mythology and cultural

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

21. *Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту: із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена* / пер. *І. Огієнко*. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2002. 1375 с.
22. *Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями* / пер. *Патріарха Філарета (Денисенка)*. Київ: УПЦ КП, 2004. 1416 с.
23. *Галицько-руські народні приповідки: у 3 т.* / зібрав, упорядкував і пояснив *Іван Франко* // *Етнографічний збірник*. Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1901–1910.

- heritage: mythological ideas, beliefs, rituals, legends and their echoes in folklore and later customs of the Ukrainians, brothers-Slavs and other peoples]. Kharkiv: Folio, 2011, 713 p. (In Ukr).
10. *Levchenko O. P.* Symvoly u frazeolohichnykh systemakh ukrainskoi ta rosiiskoi mov: linhvokulturolohichnyi aspekt. Dys. dokt. filol. nauk [Symbols in phraseological systems of Ukrainian and Russian languages: linguocultural aspect. Dr. phil. sci. diss.]. Kyiv, 2007, 465 p. (In Ukr).
 11. *Levchenko O. P.* Doslidzhennia verbalnykh symboliv u linhvokulturolohichnomu aspekti [Study of verbal symbols in the linguacultural aspect] // *Kultura narodov Prychernomia* [Culture of the peoples of the Black Sea region]. Simferopol, 2004, no. 49, vol. 1, pp. 27–29 (In Ukr).
 12. *Lemets L. V.* Symvoly v poezii Ivana Franka: linhvostylistychnyi aspekt. Dys. kand. filol. nauk [Symbols in Ivan Franko's poetry: linguo-stylistic aspect. Cand. phil. sci. diss.]. Drohobych, 2018, 230 p.
 13. *Mykytiv H. V.* Symvol yak ekspresema v ukrainskykh narodnykh lirychnykh pisniakh [Symbol as expressivity in Ukrainian folk lyrical songs] // *Aktualni problemy slovianskoi filolohii: mizhvuz. zb. nauk. st.* [Topical issues of slavic philology: interuniversity collection of science papers]. Berdiansk, 2010. Vol. 23, part 4, pp. 241–247. (Ser.: Linguistics and literary studies) (In Ukr).
 14. *Pastukh N. A.* Zoomorfni obrazy v ukrainskomu folklori. Obraz zozuli. Avtoref. dys. kand. filol. nauk [Zoomorphic characters in the Ukrainian folklore. The image of the cuckoo. Abstract of Cand. phil. sci. diss.]. Lviv, 2001, 19 p. (In Ukr).
 15. *Slovník ukrainskoi movy: v 11 t.* [Dictionary of the Ukrainian Language: in 11 volumes] / redkol.: akad. *I. K. Bilodid* ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1970-1980 (In Ukr).
 16. *Slovník ukrainskoi movy: u 20 t.* [Dictionary of the Ukrainian Language: in 20 volumes] / *Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond NAN Ukrainy*; za red. *V. M. Rusanivskoho*. Kyiv: Naukova dumka, 2010–2018. Available at: <http://services.ulif.org.ua>.
 17. *Fil H.* Symvoly yak strukturno-semantychni komponenty frazeolohichnykh odynyts mikrossystemy „fauna“ [Symbols as structural-semantic components of phraseological units of microsystem „Fauna“] // *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri* [Native word in ethnocultural dimension]. 2013, pp. 279–286 (In Ukr).
 18. *Chervonozhka V. S.* Enantiosemiia v suchasni bolharskii movi. Avtoref. dys. kand. filol. nauk [Enantiosemy in modern Bulgarian language. Abstract of Cand. phil. sci. diss.]. Kyiv, 2002, 20 p. (In Ukr).
 19. *Shvydka N. V.* Strukturno-semantychna orhanizatsiia bibliinoho frazeolohizmu *Sodom i Homorra* [Structural-semantic organization of biblical phraseologism *Sodom and Gomorrah*] // *Doslidzhennia z leksykologhii i hramatyky ukrainskoi movy: zbirnyk naukovykh prats* [Study of the lexicology and grammar of the Ukrainian language: collection of science papers] / za red. d. filol. n., prof. *I. S. Popovoi*. Dnipropetrovsk, 2013. Vol. 13, pp. 91–99 (In Ukr).
 20. *Yatsenko M. T. M. I. Kostomarov – folkloryst i literaturoznaveets* [M. I. Kostomarov – a folklorist and literary critic] // *Kostomarov M. I. Slovianska mifolohiia* [Slavic mythology] / uporiad., prymit. *I. P. Betko, A. M. Polotai*; vstupna st. *M. T. Yatsenka*. K.: Lybid, 1994, pp. 5–43. (Ser.: Literary monuments of Ukraine) (In Ukr).
 21. *Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu: iz movy davnoievreiskoi y hretskoi na ukrainsku doslivno nanovo perekladena* [The Bible, or Books of the Holy Scripture of the Old and New Testaments: Newly Translated from the Hebrew and Greek Languages into Ukrainian] / per. *I. Ohienko*. Kyiv: Ukrainske Bibliine Tovarystvo, 2002, 1375 p. (In Ukr).
 22. *Bibliia. Knyhy Sviashchennoho Pysannia Staroho i Novoho Zavitu v ukrainskomu perekladi z paralelnymy mistsiamy* [Bible. Books of the Holy Scripture of the Old and New Testaments in Ukrainian translation with parallel places] / per. *Patriarkha Filareta (Denysenka)*. Kyiv: UPTs KP, 2004, 1416 p. (In Ukr).
 23. *Halytsko-ruski narodni prypovidky: u 3 t.* [Galician-Ruthenian folk sayings: in 3 volumes] / zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv *Ivan Franko* // *Etnohrafichnyi zbirnyk* [Ethnographic collection]. Lviv: Naukove tovarystvo imeni Shevchenka, 1901–1910 (In Ukr).
 24. *Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu* [The Holy Scripture of the Old and New Testaments] / per. *I. Khomenko*. Lviv: Vyd-vo oo. Vasyliian „Misioner“, 2007, 1475 p. (In Ukr).
 25. *Ukrainski prykazky, pryslivia i take inshe: zb. O. V. Markovycha ta in.* [Ukrainian sayings, proverbs, etc.: coll. of O. V. Markovych and etc.] / uklav *M. Nomys*; uporiad., prymit. ta vstupna st. *M. M. Paziaka*. Kyiv: Lybid, 1993, 768 p. (In Ukr).